

A jogi nyelvi közvetítés buktatói a többnyelvű európai uniós környezetben

Hettinger Sándor

Alapvetés

Gyakran szokás alábecsülni a jogi nyelvi közvetítés olykor embert próbáló feladatát és a folyamatot övező nehézségeket bagatellizálni. Elvárjuk, hogy a közvetítő szerepét betöltő fordító vagy tolmács képes legyen a forrásnyelven kifejezett tartalmat célnyelven újra alkotni úgy, hogy mindeközben megőrizze a nyelvek közötti kulturális és jogi különbségeket. Ez a felfogás az ún. ekvivalenciaelméletből eredeztethető, amelyet a 20. század második felét uraló fordításelméleti irányzatok képviseltek.¹ Az elmélet szerint fordításnak egyenértékűnek kell lennie a forrásszöveggel, és nem szabad kitűnnie, hogy egyik nyelvről a másik nyelvre fordították le. Ezzel szemben kialakult az a felfogás, miszerint a fordításban elérendő szimmetria látszat csupán; sőt, az ekvivalencia fogalma is problematikusává válhat.² A probléma egyre jobban kiéleződik a jogi közvetítés alkalmával. A jogi szakfordítást tartják az egyik legnagyobb energiáfordítással járó nyelvi közvetítési típusnak, mivel a fordítónak egyszerre kell az adott jogrendszer értelmezőjévé és a forrásnyelvi szöveghűség megőrzőjévé válnia. Ebből kiindulva a jogi fordítás és a fordíthatatlanság közé gyakran tesznek egyenlőségjelet.³ Ha a jogi fordítást belehelyezzük az Európai Unió többnyelvű és több jogrendszert ötvöző környezetébe, a feladat nehézsége hatványozódik.

Ebben cikkben megvizsgáljuk a jog és a nyelv kölcsönhatását az EU többnyelvű kontextusában. Figyelmünket az EU új és számos európai jogi hagyományból összegegyűrt hibrid jogrendszeréből eredő jogi közvetítés kihívásaira irányítjuk. Az uniós jog fordításakor az angol, mint forrásnyelv használata problematikusává válhat, ugyanis a jogi közvetítés során nem mindig lehetséges összeegyeztetni a kontinentális jogi hagyományokat az angolszász common law hagyományokkal. Ugyanígy kihívást jelenthet a speciális EU jogi és szakterminológia, amely nemritkán kizárólag az EU jogrendszerére jellemző.

A jogi szaknyelvi közvetítés az Európai Unió berkeiben

A jogszabályszerkesztés, a jogi szövegek megfogalmazása és a jogi szakfordítás nem újkeletű jelenség a nemzetközi jogban és a nemzetközi kapcsolatok terén. A globalizáció egyre jobban

---

¹ Anthony Pym: *Exploring Translation Theories*. New York, London: Routledge. 2010. 6-7.o.

² Ludmila Stern: Book review of *Translation Issues in Language and Law* by Olsen, F., Lorz, A. and Stein, D. (eds) *The International Journal of Speech, Language and the Law* 17(1). 2010. 161-166. o.

³ Máirtín Mac Aodha: “Legal translation – an impossible task?” *Semiotica* 201(1-4), 2014. 207–221.

előtérbe helyezi a jog és a nyelv kapcsolatát, a fordítóknak és tolmácsoknak is fel kellett venniük a versenyt ezzel a kihívással. Az Európai Gazdasági Közösség 1957-es megalapítása óta a tagállamok összefonódása, egymás viszonylatában fennálló kapcsolatuk elmélyülése és integrációjuk a jogi közvetítést új nivóra emelték. Az EU-n belül egy példa nélküli vegyes jogrendszer született meg, amelyet az Európai Unió Bírósága is gyakran emleget a „nemzetközi jog új jogrendjeként”.⁴ Ebben a jogrendszerben olyan jogi fogalmak és tanok keltek életre, amelyeket egyes tagállamok joga gyakran nem ismert vagy nem ismert el. Hasonlóképpen ez az új jogrend is több jogi hagyomány együttes hatása alatt jött létre, így a Közösség megalakulásakor a francia és a német jogrend befolyása alatt. Az Egyesült Királyság 1973-as felvételét követően a szigetország joga is rányomta bélyegét az új kialakuló közösségi jogrendre. Korántsem hagyhatjuk figyelmen kívül továbbá a nemzetközi jognak az EU-jogra gyakorolt hatását, ugyanis az EU félként is számos nemzetközi szerződés részesévé válik, amely szerződés később az EU jogrendszerének részévé is válik. Ezért lépten-nyomon a nemzetközi szerződések terminológiája is utolérhető az EU másodlagos jogi aktusaiban, és ezzel a tagállamokra is kötelezettségeket telepít.

Az Unió jogrendjének kivételes jellege abból is fakad, hogy az EU 24 hivatalos nyelven biztosítja kulturális is nyelvi sokszínűségének tiszteletben tartását.⁵ Ehhez hasonló rendelkezést találhatunk az Alapjogi Charta 22. cikkében is, amely biztosítja a kulturális, vallási és nyelvi sokszínűség tiszteletben tartását. Nem meglepő tehát, hogy az EGK legelső másodlagos jogi aktusa, a mindenkor hatályos 1958. évi 1. tanácsi rendelet határozza meg hivatalos nyelvek listáját. Az EU többnyelvűsége lehetővé teszi az állampolgárok számára, hogy saját nyelvükön forduljanak az EU intézményeihez. Továbbá saját nyelvükön érthetik meg a kötelező erővel bíró jogi normákat, valamint az EU jogszabályokból eredő jogaikat az EU bíróságai előtt érvényesíthetik anyanyelvükön.

A fentiekből következik, hogy a nyelvi közvetítés egyre jelentősebbé válik ebben a többnyelvű és „többjogú” környezetben. A nyelvet az információ sokrétű környezetben történő megismertetésének eszközeként érdemes értelmeznünk. Az EU kontextusában azonban a nyelv természetes és jogi személyeket érintő jogok és kötelezettségek közvetítő eszközévé válik. Ebből pedig az következik, hogy a helytelen közvetítés (fordítás vagy tolmácsolás) valamennyi érintett fél tekintetében súlyos jogkövetkezményekkel is járhat. Eredményezheti a jogszabályalkotásért való állami felelősség megállapítását is, amely kártérítési kötelezettséget

---

⁴ C-26/62 sz. van Gend en Loos ügy 3. pontja

⁵ Az EUSZ 3. cikk (4) bekezdése

ró a tagállamra annak a félnek az irányában, akinek a jogai az EU jogi aktus helytelen átültésének következtében megsérültek. A helytelen átültetés oka lehet a helytelen fordítás vagy bizonyos jogi fogalmak félreértése.

Az EU kontextusban végbemenő jogi szakfordítás kihívást jelent a fordítástudomány központi fogalmai számára, valamint politikai és ideológiai tényezők is hatással vannak rá. Mivel sajátos jellemzői és a többnyelvűség követelménye révén különbözik a nemzeti jogi normák fordításától, az uniós jogi szövegek fordítását a jogi szakfordítás egyik altípusának tekinthetjük. Ezt leszámítva az európai uniós terminológia még mindig kialakulófélben van, ami nagyobb terhet ró az uniós fordítókra is. Feladatkörük egyenesen a neologizmusok gyártásával vagy az irányadó ekvivalensek kiválasztásával bővül ki. Ezáltal a bíróknak lehetősége van különbséget tenni az európai uniós és a nemzeti jogi fogalmak között és egyúttal biztosítani az EU-jog egységes értelmezését. Az intézményi kontextus szintén befolyásolja az uniós jogszabályszerkesztést és jogi fordítást, mivel a fordításokat fordítói szolgálatok irányítják, a fordítónak pedig ebben a milióban kell megtalálnia szakmai identitását és szerepét.

A jogi szakfordítást övező kihívások akkor kerülnek hangsúlyozottabban előtérbe, amikor ugyanazon jogi szöveg eltérő hivatalos célnyelvi fordításai között alkalmanként különbségek keletkeznek. Annak ellenére, hogy az e nyelvekre lefordított jogi szövegek egyaránt hitelesek,⁶ vannak különbségek a jogi szövegek között, amelyek a már hivatkozott 1. sz. tanácsi rendeletből is kiolvashatók. Ha alaposabban megfigyeljük a rendelet 7. cikkét, beazonosíthatjuk azokat a különbségeket, amelyek a hivatalos nyelvek közötti ekvivalencia elérését jócskán megnehezítik. A hivatkozott cikk angol szövege a „languages to be used” (a használandó nyelvek) kifejezést, míg a francia változat a „le régime linguistique” (nyelvi rezsim) terminológiát használja.

Ennél is észrevehetőbb, jelentős jogi következményekkel járó különbségeket lehet észrevenni az EU alapító szerződések nyelvi változatai között. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 191. cikke az egyik jelentősebb környezetvédelmi alapelvet mondja ki a (2) bekezdésben, hogy a környezetvédelmi politika „a környezeti károk elsődlegesen a forrásuknál történő elhárításának elvén” alapul. Az angol nyelvi változat tökéletesen megfeleltethető a magyar változatnak, viszont a francia valamelyest eltérő terminológiát

---

⁶ Az EUSZ 55. cikk (1) bekezdése

használ a „környezeti károk” kifejezésnél, mivel kár helyett árnyaltabb, a tulajdon, valamint a tulajdonjog értékét csökkentő értelemmel bíró terminológiát használ.⁷

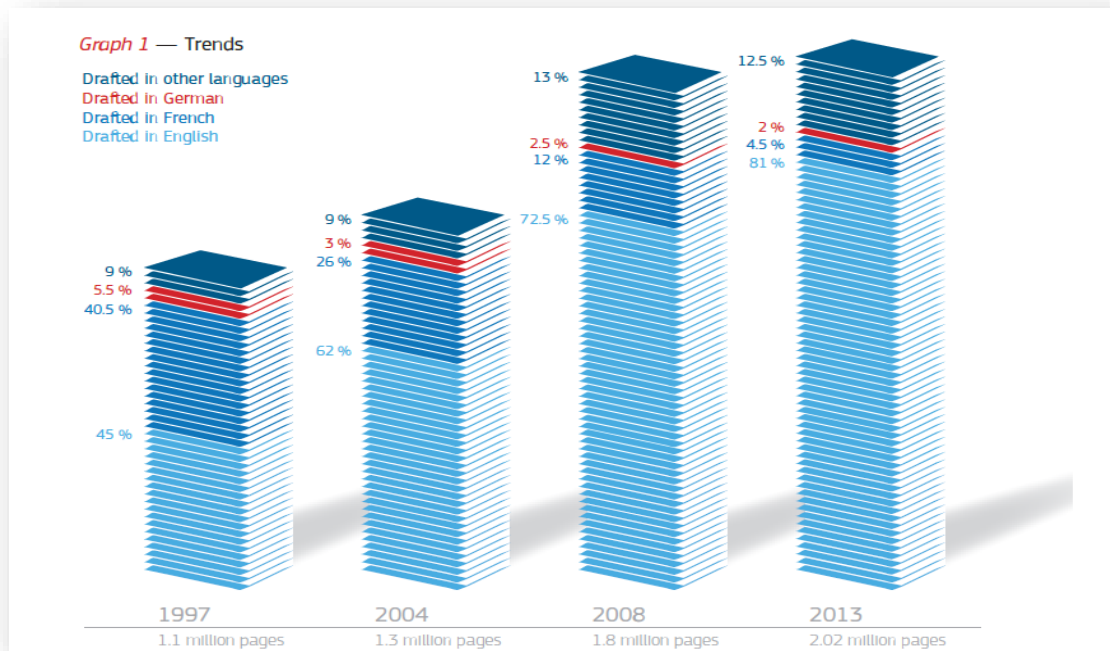
Hasonló különbségek számos helyen előfordulnak a másodlagos jogi aktusok és az EUB határozatainak nyelvi változataiban is. Mindez azt mutatja, hogy a fordítók számára a legnagyobb kihívást a forrásnyelvi szövegben található jogi fogalmak, jogintézmények értelmezése, valamint a megfelelő (ekvivalens) célnyelvi terminus megtalálása jelenti. Ez végső soron azt is jelenti, hogy a fordítónak kell összeegyeztetni az angolszász jogi hagyományokat a kontinentális (civiljogi) hagyományokkal is, ami legtöbb esetben lehetetlen küldetés. Gyakran az is feledésbe merül, hogy magán az angolszász common law hagyományok között is jelentős eltérések mutatkozhatnak. Így például az egyik legszembetűnőbb különbség az angol és a skót jog között az, hogy az utóbbit mind a common law mind pedig a római jog is befolyásolta. Ez a kontinentális jogi affinitás lehetővé tett a skót jog számára, hogy általános alapelvekre alapozzon, mivel a római jogot ismerő jogász érvelésének iránya az általános alapelvektől halad a részletszabályokig (deduktív módszer), addig a common law szerint érvelő jogász a részletszabálytól jut el az alapelvi szintre (induktív módszer). Egy másik példa a római jogból ismert deliktum fogalma. A deliktum lényege a kártérítési igénynek helyet adó jogellenes magatartás vagy mulasztás, amelyet az angol jogban és egyéb common law hagyományokat követő jogrendszerekben „tort” néven ismernek.

Az angol forrásnyelvi státusza a jogi közvetítésben

Az Egyesült Királyság és Írország 1973-as tagsága óta az angol nyelv példanélküli jelentőséget kapott az EU fordítási folyamataiban. Mint *lingua franca* a francia nyelv helyébe lépett, és amint azt az alábbi táblázati is mutatja, 2013-ban a jogi szövegek több, mint négyötödét angol nyelven szövegezték meg, míg 1997-ben egyenlő mértékben oszlott meg az angol és a francia nyelv között.

---

⁷ A francia változat szerint: „le principe de la correction, par priorité à la source, des atteintes à l'environnement”, ahol az atteint kifejezés nem ekvivalens a kár (damage) kifejezéssel. Franciául ez a *préjudice, dommage* kifejezésnek felelne meg.

Forrás: Translation and Multilingualism, Publications Office of the European Union, 2014, 7. o.

Az angol nyelv előnyben részesítése könnyen érthető. Ez a nyelv az egyik legszélesebb körben beszélt nyelv az EU-ban és világszerte. Majdnem valamennyi uniós intézmény és nemzetközi szervezet munkanyelve. Hasonlóképpen, az új tagállamok körében is elsőbbséget élvez ez a nyelv, mivel a fordítók és a köztisztviselők is első idegen nyelvként beszélik. Ezenkívül az új tagállamjelöltek is tudatosan an angol nyelvet választották forrásnyelvként az EU-jog nemzeti nyelvre történő lefordítása során, valamint minden egyéb, az EU-val folytatott kommunikációjuk során is ezt a nyelvet használják. Ez az EU kontextusban használt angol nyelv eltéréseket mutat az eredeti, a szigetországban használt nyelvtől, és közkeletűen EU-angolnak neveznek, amikor azt megkülönböztetik az Egyesült Királyságban vagy Írországban használt angoltól.⁸

Ez az új nyelv annak a jogszabályszerkesztési folyamat eredménye, amelynek szereplői nem anyanyelvi szintű beszélők, és a fordítási folyamatba idegen elemek szűrődnek be, amelyeket származási országukból magukkal hoztak. A tagállamokkal ellentétben az uniós jogalkotás több helyszínen zajló folyamat. Mielőtt a Bizottság javaslata (jogszabálytervezet) elérné az Európai

⁸ Colin Robertson: “EU Legal English: Common Law, Civil Law, or a New Genre?” *European Review of Private Law* 20(5/6), 2012. 1215–1239. o.

Parlamentet és a Tanácsot, hogy azok a rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadják, a Bizottság illetékes főigazgatóságán általában nem anyanyelvi beszélő angol nyelven megszerkeszti a jogszabály szövegét, miután kikérte bizonyos, az EU intézményrendszeréhez nem tartozó szakértői csoportok szakmai véleményét. Miután a Bizottság nem rendelkezik elegendő speciális témaköröket illető szaktudással, rendszerint szakértői (lobbi)csoportok nemzeti és széles körű társadalmi érdekeket magába foglaló véleményére hagyatkozik. A számos egyéb résztvevő bevonásával zajló rendes jogalkotási eljárás során a tárgyalások a 28 tagállam képviselőivel általában angol nyelven folynak. A megszülető jogi aktus érdekek sokaságát magába olvasztó politikai kompromisszum terméke, amely gyakran neutrális jogi nyelvezetben ölt testet.

Az EU jogi és szakértői nyelve

A jogi közvetítés képviselői számára nem jelent kisebb kihívást az új EU-jogi és szakterminológia, amikor megfelelő célnyelvi ekvivalenst próbálnak találni. Ez a feladat annál is nagyobb kihívást jelent ebben az esetben, mivel az EU dinamikáját az állandó változás és fejlődés jellemzi. Ehhez társul még az a tény, hogy az EU joganyagát is gyakran módosítják, és a fordítók kötelesek megtartani a konzisztenciát a fordításban az eredeti fordítás és valameennyi azt követő – módosítást tartalmazó – fordítás között.

További nehézséget okoz a fordításban, hogy szigorú uniós szabályok vonatkoznak az eredeti forrásnyelvről történő fordítási folyamatra. Az egyik legösszetettebb és legnagyobb energiáfordítást igénylő szabály a fordító számára az, hogy a lehető legteljesebb mértékben őrizze meg ugyanazt a mondatstruktúrát minden nyelvi változatban.⁹ Ez az uniós jogalkotás többnyelvű kontextusára hivatkozva nyer legitimitást. Ez nemritkán azt vonja maga után, hogy a fordító nem bonthat szét egy terjedelmesebb mondatot több mondatra, még akkor sem, ha ez javítaná a fordítás minőségét, ugyanis a szintaxis nyelvről nyelvre változhat.

A speciális terminológia használata újabb kihívást jelent a fordító számára. Azon fordítók számára, akik olyan tagállamból származnak, amelyek régóta tagjai az Európai Uniónak, ez a feladat nem annyira megterhelő, mint azok számára, akik csupán alig egy évtizedes tapasztalattal rendelkeznek e téren. Nem is beszélve arról a tényről, hogy például hazánk esetében a magyar nyelv egyedülálló az egész EU-n belül ugyanis nem tartozik egyetlen uniós

---

⁹ Legislative Drafting: A Commission Manual PDF ISBN 978-92-79-49084-2, Kiadja az Európai Unió, 2015. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/EN-legislative-drafting-guide.pdf> 16. o. (Utolsó megtekintés: 2019. szeptember 20.)

tagállam nyelvcsaládjához sem, ezért a nyelvi közvetítés, valamint a jogi nyelvi közvetítés további nehézséget jelenthet a fordító számára. A speciális terminológiára jól ismert példa az *acquis communautaire* kifejezés, amely francia nyelven jelöli az EU joganyagát, és olyan sajátos, csak az uniós kontextusban meglévő értelemmel rendelkezik, hogy azt valamennyi tagállam anélkül fogadta el, hogy szükség lett volna azt lefordítani. Fordítása természetesen létezik ugyan (közösségi vívmányok), de enélkül is közsímert az EU szakterminológiában. Hasonló a helyzet az *avocat général* (főtanácsnok) vagy a *komitológia* kifejezésekkel is.

A fenti jogi kifejezéseknek EU kontextusban speciális értelmet tulajdonítanak, amely eltérhet az adott nemzeti jogrendszerben létező kifejezés értelmétől. Az Európai Unió Bírósága kifejezetten elismerte, hogy „a közösségi jog sajátos terminológiát használ”, valamint azt, hogy „a jogi fogalmak nem feltétlenül rendelkeznek ugyanazzal az értelemmel a közösségi jogban, mint az adott tagállam jogában.”¹⁰

Következtetés

A nyelv és a jog kölcsönhatását mindig is a globalizációs folyamat részének tekintették. Az EU többnyelvű és a többjogú környezetébe ágyazott jogi nyelv azonban kivételes nehézségeket okozott a fordítási folyamat során. Amint az EU egyre több hatáskört, tagállamot és szakpolitikai területet tudhat magáénak, a hivatalos nyelvek száma is ezzel együtt növekszik. Ezenkívül az Európai Unió különböző kultúrák és jogi hagyományok ötvözete is, ami számottevő hatást gyakorol a közvetítésre (fordításra vagy tolmácsolásra). Következésképpen a jogi szakfordítás az egész integrációs folyamatnak gyenge pontja, mivel két nagyobb kihívás elé állították: az egyik az angol nyelv meghatározó forrásnyelvi státusza, a másik pedig az EU sajátosan egyedi és szakterminológiája. Ez annyit jelent a fordítás számára, hogy a szakfordítóknak szükségük van az eltérő jogi hagyományok mélyebb megértésére annak érdekében, hogy képesek legyenek új jogi fogalmakat megfelelően értelmezni a fordítási folyamat során. A jogszabályszerkesztési folyamatba bevont jogász-nyelvszék igénybevétele ellenére a szakfordítóknak folyamatosan képezniük kell magukat a különböző jogi hagyományok szabályaiban, és szemmel tartaniuk a fordítási folyamatot átszelő szakpolitikai változásokat is. Idetartoznak az uniós jogszabálmódosítások, valamint a kötelező erővel nem rendelkező terminológiai támpontokat tartalmazó bizottsági iránymutatások ismerete is.

---

¹⁰ C-283/81 sz. CLIFIT ügy ECLI:EU:C:1982:335 19. pont